

VERNIEUWING VAN DE PAROCHIES: KERK-ZIJN IN ONS BISDOM, IN DEZE TIJD

+Johannes Hendriks, Bisschop van Haarlem-Amsterdam

Een moeilijke tijd...

De afgelopen twee-en-een-half jaar zijn voor vrijwel niemand gemakkelijk geweest. De Corona-periode had vele aspecten van het kerkelijk leven lam gelegd en onze kerken zijn gedurende langere tijd maar beperkt toegankelijk geweest. Gelovigen konden de kerk niet bezoeken, koren konden niet zingen, catechetische en pastorale activiteiten konden niet of maar op beperkte schaal worden georganiseerd. Ik waardeer de creatieve initiatieven die in die tijd zijn genomen en bedank iedereen die zich heeft ingezet om ondanks de situatie toch in contact te komen met de parochianen, activiteiten online of op andere manieren toch doorgang te laten vinden en de vele mensen die eenzaam waren en het moeilijk hadden bij te staan. Dank aan de pastorale krachten, bestuursleden en alle vrijwilligers die hun best hebben gedaan om mensen ook in die tijd met de liefde van Christus nabij te zijn!

De gevolgen

Intussen is wel duidelijk geworden dat de Corona-pandemie het proces van krimp waar we al in zaten, heeft versneld: trouwe kerkgangers op leeftijd zijn nog ouder geworden en hebben de kerkgang soms niet meer opgenomen, anderen zijn gewend geraakt aan een andere invulling van de zondagmorgen, vrijwilligers zijn afgehaakt, koren zijn gestopt. En voor de relatie met God geldt helaas wat in veel gevallen op de relatie onder mensen van toepassing is: uit het oog, uit het hart. Als je een relatie niet onderhoudt bloedt die dood. Als je elkaar lang niet ziet en er geen bijzondere moeite voor hebt gedaan om elkaar te zien, zal die relatie wellicht als een nachtkars uitgaan. Het is ook voor het geloof en voor de relatie met God heel belangrijk dat die gevoed worden, op de eerste plaats door de sacramenten en door het gebed. Zonder diepgang wordt alles anders, door de levende band met de goede God krijgt alles een ander perspectief. Tegelijk moeten we denk ik niet vergeten dat het verlangen naar God ergens diep in het hart van iedere mens verborgen zit: "Onrustig is ons hart, totdat het rust vindt in U", zei Augustinus al. Ieder mens heeft ten diepste een verlangen om gekend en bemind te zijn en te leven. Het is de kern van de boodschap van het evangelie dat er een God is die ons leven zin en betekenis geeft, die van onze aardse levensweg een pelgrimstocht maakt naar Leven en geluk. We zijn op aarde om God te dienen en hier en hiernamaals gelukkig te zijn, was het antwoord in de schoolcatechismus op de vraag waartoe we op aarde zijn.

Kerkelijke ontwikkeling

We maken dus een pijnlijke ontwikkeling door van krimp, die door de Corona-periode is versneld. Deze ontwikkeling heeft zijn weerslag op het aantal kerkgangers, op de financiën en dus ook op de processen waar we al lange tijd in staan. De nota "*Nieuwe tijden, nieuwe wegen*" was van 2004! We zijn nu dus achttien jaar verder... Sinds 1 januari 2014 zijn de parochies in samenwerkingsverbanden verenigd. De vervolgnota van 2012 – ook al weer tien jaar geleden - had de hoop uitgesproken dat dit in eerste instantie tot vijftig à vijfenvijftig parochies zou leiden, in het bewustzijn dat verdere fusies noodzakelijk zouden zijn. In nogal wat gevallen heeft de opdracht tot samenwerking ook veel weerstand en verzet opgeroepen

en is de “gemeenschapszin in groter verband” niet goed op gang gekomen. Dat is helaas ook nogal eens zo waar de lokale gemeenschap heel klein geworden is en de inkomsten sterk zijn terug gelopen. De ontwikkeling en de processen verlopen stroperig en traag, omdat bijna iedereen het moeilijk vindt om het verleden los te laten.

Missionaire kerk

Toch staan we voor een mooie en grote uitdaging en hebben we een prachtig geloof. Ik zou willen dat iedereen dat geloof zou leren kennen als een schitterende schat en bron van vreugde en vervulling voor het eigen leven. We willen anderen graag laten delen in die vreugde van het geloof door wat tegenwoordig genoemd wordt de “Missionaire Kerk”. Dat betekent: een kerk die actief mooie trajecten aanbiedt van kennis en verdieping van het geloof, van vorming tot de navolging van Jezus Christus, van zorg voor de zwakkeren in de samenleving vanuit die christelijke en katholieke levensovertuiging, een kerk die mensen nabij is en pastorale zorg biedt en met een bezielende Eucharistieviering als centrale ontmoetingsplek met de Heer en met elkaar viert dat zij gemeenschap is van Jezus Christus en leeft van Zijn gaven, een kerk ook die zich niet opsluit in zichzelf maar open staat voor nieuwe mensen.

Aanbevelingen en gerealiseerde initiatieven

Ik zou willen aanbevelen om voor de wijdere regio een *pastoraal plan* te maken: welke initiatieven zou je willen nemen? Welke prioriteiten zou je willen stellen? Wat wil je bereiken in het komende jaar of komende jaren? Wie zouden zich daarvoor in kunnen zetten?

Om dit te kunnen bereiken kan het niet anders dan dat we te grote versnippering vermijden en met name een te veel tijd en energie kostende inzet voor het in stand houden van gebouwen en structuren. Het is eigenlijk niet verbazingwekkend dat priesters uitgeput raken als zij hun tijd en energie moeten besteden aan vergaderingen met mensen die niet willen bewegen en samenwerking feitelijk blokkeren, terwijl niemand opmerkt dat een trouwe parochiaan al een tijd ziek thuis zit, nieuwe parochianen niet worden bezocht en er weinig of geen activiteiten voor kinderen, jongeren en gezinnen zijn of op caritatief (diaconaal) gebied. Naast het gebed en de sacramenten zijn de missionaire uitstraling, de samenwerking met elkaar en de gemeenschapservaring belangrijk. In ons bisdom zijn belangrijke factoren daarin op bisdom-niveau: het *Sint Bonifatiusinstituut* voor de theologische vorming van leken, catechisten en permanent diakens in deeltijd; *The Missionary School*, een vormingstraject voor jongeren, het heiligdom van Onze Lieve Vrouw ter Nood met retraites, bezinning, lezingen en workshops, de cursussen voor communiebedienaren die op de vorming van gelovigen gericht zijn, de cursus voor (toekomstige) kerkbestuursleden en PCI-bestuurders. Daarnaast zijn de grote bisdom-bijeenkomsten bij de nieuwjaarsreceptie, de Chrisma-mis, de priesterwijdingen, dagen zoals deze voor parochiebestuurders, voor pastorale krachten en kosteren, het tienerkamp, de gezins- en familiedagen op verschillende centrale plaatsen in ons bisdom, bisdom-bedevochten, de gesprekken in het kader van het Synodaal proces die we hebben gehad en andere bijeenkomsten en activiteiten allemaal momenten om het Samen-Kerk-zijn bisdom-breed te versterken. Wat tijdens de Corona-tijd niet goed mogelijk was, hopen we daarom langzaam aan weer op te gaan pakken. Deze en

andere bijeenkomsten zijn belangrijk voor de versterking van de onderlinge band binnen ons bisdom. Want dit is een van de zaken waar het tweede Vaticaans concilie de nadruk op heeft gelegd: je bent als parochie een “cel” van het bisdom (vgl. AA 10, 3; CD 30), dat bisdom is de “*particuliere kerk*”, zoals het concilie die noemt: werkelijk kerk én onderdeel van de universele kerk; dat wil zeggen: het samen kerk-zijn krijgt allereerst binnen een bisdom gestalte, in eenheid met de kerk als geheel.

Kenmerken van een parochie

Wat is een parochie? Daarover kunnen we natuurlijk veel vinden in de kerkelijke documenten, waaronder het wetboek van canoniek recht (m.n. cc. 515-530). Het komt steeds hierop neer: centrum van de parochie – hoogtepunt en bron – is de Eucharistieviering, op de eerste plaats op de zondagen wanneer we het Pasen van de Heer vieren: Hij heeft ons vrijgekocht en tot gemeenschap geroepen, volk van God. De zondagse Eucharistie is de kern en die moet dus goed verzorgd zijn, waardig en feestelijk, met betrokkenheid van iedereen, een viering van de Heer en van de gemeenschap. De goed verzorgde verkondiging is daarbij van belang, die zal erop gericht zijn het woord van God bij de mensen te brengen, actueel te maken, zodat zij er in hun leven door worden gevoed. Daarnaast zijn er de andere sacramenten: doopsel, vormsel, biecht en ziekenzalving als de momenten waarop we de verlossende kracht van Christus ontmoeten (naast de sacramenten die een sacramentele levensstaat bieden: het huwelijk en het priesterschap). Verder is van belang dat er pastorale nabijheid is, dat de zieken worden bezocht, dat er geen afwachtende houding wordt aangenomen, maar er actief wordt gezocht om de mensen nabij te kunnen zijn. Op welke manieren kunnen we contact krijgen met de parochianen én met anderen die wellicht open zouden staan voor de boodschap van het evangelie? Dat is niet alleen een taak van de priesters, diakens, pastoraal werkers en catechisten, maar van iedereen. Voor hen en voor ieder die de missie van de kerk méé draagt en voor ieder die ervoor open staat is vorming van groot belang: catechetische bijeenkomsten en trajecten van inleiding in het geestelijk leven en geestelijke begeleiding zijn dus een wezenlijk onderdeel van een parochie. Wat dat betreft is het belangrijk een verwelkomende parochie te zijn en nieuwe mensen gelegenheid te bieden het katholieke geloof te leren kennen, bijvoorbeeld door de Alpha cursus. Vorming, ontmoeting, begeleiding voor kinderen, jongeren, gezinnen en ouderen: dat alles is een kenmerk van de parochie zoals die bedoeld is. Ook de caritas, aandacht voor mensen die hulp nodig hebben, voor mensen die niet rond kunnen komen, voor vluchtelingen, mensen die eenzaam zijn, ook dat behoort tot de essentie van parochie-zijn. Kort samengevat: de viering van de Eucharistie en de sacramenten, de verkondiging van het evangelie, missie, catechese en vormingsbijeenkomsten en geestelijke begeleiding, pastorale nabijheid en de caritas, zorg voor de naaste in moeilijke omstandigheden en missionaire activiteiten waarmee nieuwe mensen kunnen worden bereikt zijn vaste onderdelen - of horen dat te zijn - van een katholieke parochie. Natuurlijk zal in de ene parochie iets meer nadruk liggen op het ene aspect en in een andere parochie weer meer op een ander aspect, maar al deze elementen horen er ergens wel bij.

Hobbels en blokkades

Hoe krijgt dit alles in onze parochies gestalte? Ik denk dat we eerlijk moeten zijn: in feite zijn de meeste parochies in ons bisdom niet in staat om dit te realiseren. Ze staan hier best ver van af. Er gaat veel tijd verloren aan wat ik intussen maar “hobbels en blokkades” ben gaan noemen op de weg naar een missionaire kerk. Tot die hobbels en blokkades behoort onder meer dat er te veel locaties zijn, dat de fusieprocessen - na het vormen van de samenwerkingsverbanden - sterk achterblijven bij onze verwachtingen, dat er te veel geld, tijd en hoofdbrekens wegvloeien naar te veel structuren en naar het zich vastklampen daaraan. Er zijn veel plaatsen waar weinig mensen samenkomen, die voornamelijk ouderen zijn, voor wie natuurlijk – dat wil ik geenszins ontkennen! – wel weer liturgische en pastorale zorg beschikbaar moet zijn.

Op die plaatsen kunnen we niet verwachten dat de realisatie van een parochie met een missie mogelijk zal zijn. Het is te hopen dat men lokaal dan de moed heeft om daar realistisch naar te kijken; het heeft dan geen zin om toch te willen dat de weinige mensen die men nog wel kan bereiken, per se aan die kleine locatie worden gebonden.

Er is daarnaast een aantal plaatsen in ons bisdom waar de potentie wél aanwezig is om zich te ontwikkelen tot missionaire kerk, maar die zich niet goed kunnen ontplooien door allerlei factoren.

Wat kan het bisdom doen?

Natuurlijk stelt dit ook de leiding en de pastorale diensten van ons bisdom voor de vraag: wat kunnen we doen om hierin verandering te brengen? Wat kunnen we doen om parochies meer effectief te maken? Wat kunnen we doen om centra te krijgen waar de missie van een katholieke parochie met enthousiasme en vuur gestalte kan krijgen, ook in onze gesecculariseerde tijd? Wat kunnen we doen om met name pastoor en parochiebesturen te ontlasten als het om de vaak moeizame samenwerkingsprocessen gaat?

De afgelopen maanden is er in de verschillende gremia van ons bisdom uitvoerig over gesproken: priesterraad, diocesane pastorale raad, kapittel, dekensvergadering, bisdomstaf en het overleg van de stafmedewerkers van ons bisdom hebben hier uitvoerig bij stil gestaan. Veel van het daar besprokene is terug gekomen in deze inleiding. Wat kunnen we doen, hoe kunnen we vanuit het bisdom hierin helpen? Er is gevraagd om meer sturing en regie en aanwijzingen vanuit het bisdom. Want de processen naar samenwerking en fusie toe verlopen stroperig en stuiten op weerstand terwijl de mensen in de parochies niet geëquipeerd zijn om met die weerstand om te gaan. Dat vraagt om professionele kwaliteiten. In verschillende van de genoemde organen is daarom de vraag naar voren gekomen om een begeleiding te faciliteren door een *facilitator* of groep die de processen in de regio kan bevorderen om tot een missionaire kerk te komen in de zin die we zojuist hebben beschreven. Ook vandaag willen we hierover spreken en horen wat Uw wensen hierin zijn en met welke factoren we volgens U rekening moeten houden.

We willen in de komende maanden enkele *pilots* uitvoeren met externe mensen en de mensen ter plaatse die concreet in een aantal regio's die daarvoor open staan en voldoende potentie hebben een proces beginnen dat moet leiden tot centra van missionaire, pastorale activiteit. Hoe moeten die pilots er uitzien? Waar moeten we rekening mee houden? Wat

voor opdracht moeten we meegeven aan de persoon of personen die deze processen gaan begeleiden? Daarover gaan we vandaag ook graag met U in gesprek. Maar laat U ook niet weerhouden om zelf dóór te gaan met de processen van gemeenschapsvorming in de wijdere regio en de andere uitdagingen waar U voor staat, want de urgentie is er zeker.

De heer Marius van der Knaap, stafmedewerker kerkopbouw zal dit voorstel meer concreet presenteren en daarmee enige input geven voor uw onderlinge gedachtewisseling hierover. We zijn benieuwd naar Uw visie en naar Uw reactie.

De paus en zijn medewerkers over de parochie

Tot besluit lees ik U enkele korte teksten voor uit de schat van onze kerk die de taak en de zending van een parochie in onze tijd onder woorden proberen te brengen:

De instructie van de Congregatie voor de Clerus van 29 juni 2020 zegt daarover: “De parochie is dus een gemeenschap die door de Heilige Geest bijeengeroepen wordt om het woord van God te verkondigen en om kinderen door het doopsel opnieuw geboren te laten worden. Verzameld rond haar herder viert ze de herinnering aan het lijden, de dood en de verrijzenis van de Heer en levend in een permanente staat van zending, getuigend van het geloof in de naastenliefde, zorgt ze ervoor dat niemand van de leven gevende heilsboodschap uitgesloten wordt” (*De pastorale bekering van de parochiegemeenschap ten dienste van de missie van de kerk tot evangelisatie van de kerk*, n. 29).

En paus Franciscus schreef in *Evangelii Gaudium* (n. 28): “De parochie is geen achterhaalde structuur; juist omdat ze een groot aanpassingsvermogen heeft, kan ze heel verscheiden vormen aannemen, wat missionaire volgzzaamheid en creativiteit veronderstelt van de parochieherder en de gemeenschap. Ook al is de parochie niet het enige instrument van de evangelisatie, als ze in staat is zich constant te hervormen en aan te passen, zal ze ‘de Kerk die leeft te midden van de huizen van haar zonen en dochters’ blijven. Dit veronderstelt dat de parochie in contact blijft met de gezinnen en met het leven van het volk en niet een nutteloze structuur wordt, afgesneden van de mensen, of een clubje van uitverkorenen die alleen naar zichzelf kijken.(...) Maar we moeten toegeven dat de oproep tot bezinning over de parochies en hun vernieuwing nog onvoldoende vruchten heeft afgeworpen opdat ze dichterbij de mensen zou komen te staan, om plaatsen van levende verbondenheid en gemeenschap te kunnen zijn en zich volledig op haar zending te richten.”

Wat betekent dit voor de parochie? De al geciteerde instructie van de Congregatie voor de Clerus (n. 20) zegt daarover: “Het komt erop aan visies uit te stippelen die de vernieuwing van de ‘traditionele parochiestructuren’ vanuit een missionair perspectief mogelijk maken. Dit is de kern van de beoogde pastorale bekering, die betrekking moet hebben op de verkondiging van het woord van God, het sacramentele leven en het getuigenis van de naastenliefde, met andere woorden op die essentiële punten waardoor de parochie groeit en zich richt naar het Mysterie waarin ze gelooft”.

Het is dit wat we willen doen, het is dit waartoe ik U wil uitnodigen, dit is het ook waar we met U over willen spreken.

Heiloo, 10 september 2022